

Kansantaloustieteen loppu?^{*}

– Keynesiläisyyden vihreistä rajoitteista

ERKKI PIHKALA

Kansantaloustieteen peruskurssin sanotaan tekevän ihmisestä ilkeän. Tarkempi ilmaus lienee kuitenkin kyynisen. Tämä johtuu siitä, että ekonomisti pilaa yleensä muiden ilon vetämällä budjettisuoran heidän tavoitteittensa preferenssikäyrästä yli eli kansanomaisesti sanottuna panee henkselit unelmien päälle. Ekonomi sitä vastoin kysyy, mistä rahat saadaan, tilintarkastaja ja joskus vaimo, minne rahat menneet ja juristi, onko pesässä varoja.

Tämä osoittanee, että jokainen ajattelee disipliininsä luomissa ympyröissä, jota voi sanoa ainakin osittain tiedekulttuuriksi. Kulttuurilla yleensä taas on, kuten pyrin tällä esitelmällä osoittamaan suuri merkitys kansantaloustieteen tulevalle asemalle yhteiskunnallisessa keskustelussa.

Nykyinen lama, kuten ns. pitkä lama 1870-luvulla ja 1930-luvun pulavuodet, on saanut ekonomistit kyselemään disipliininsä relevanttiuden perään. Taloustieteen kuluvan vuoden Nobelin kautta ekonomistit lienevät tunnustaneet, että taloushistoriaakin tarvitaan, ja että instituutiot ratkaisevat kuten Douglas *North* on osoittanut.

Kansantaloustieteilijät saivat aikanaan melkoisesti itsevarmuutta siitä kun makrotaloustie-

de avasi aivan uusia mahdollisuuksia sekä keynesiläisyyden nimellä tunnettu jatkuva taloudellista kasvua ylläpitävä talouspolitiikka tuotti paljolti sitä mihin pyrittiinkin ja ennusteet pitivät hyvin paikkansa. Vastaavan kaltainen tilanne oli kuitenkin vallinnut klassisen kansantaloustieteen kukoistusaikana ja samoin marshallilaisen usklassismin kulta-aikana.

Keynesiläiset opit ja talouspolitiikka joutuivat kuitenkin tekemään tilaa monetarismille. Tähän antoi pontta 1970-luvun stagflaatio, joka oli uutena ilmiönä talousoppien vastainen samalla kun keynesiläisen talouspolitiikan osoitettiin johtavan inflaatioon. Nykyinen lama, joka on kaikkialla syvempi ja sitkeämpi kuin arvataankaan on puolestaan johtanut vanhoissa teollisuusmaissa huiman korkeisiin reaalikorkoihin, yrityskuolemiin ja työttömyyteen ilman yleistä deflaatiota. Aasian maiden talous sitä vastoin kukoistaa.

Nykyisessä lamatilanteessa on talouspolitiikassa alkanut esiintyä vaatimuksia uuskeynesiläisyydestä ja sen mukaisista elvyttävistä toimenpiteistä. Tässä yhteydessä ei tosin ole vastattu siihen, miten inflaatio pidetään kurissa. ts. etteivät 1970-luvun stagflaatiokokemukset toistu. Inflaatio toki keventäisi pankkien ja yritysten taseongelmia. Inflaatio vähentäisi ilmeisesti myös ainakin lyhyellä aikavälillä työttömyyttä ja keventäisi siten muutospainetta ay-liikettä

^{*} Juhlaesitelmä Kansantaloustieteen opiskelijat ry:n 34. vuosikokouksessa 5.11.1993.

kohtaan.

Keynesiläinen talouspolitiikka ei kuitenkaan ilmeisesti sovi niiden taloudellisten peruongelmien ratkaisemiseen, joita nykyisillä teollisuusmailla on tänä päivänä pitkään jatkuneen taloudellisen kasvun kauden jälkeen. Nykyinen lama on sen takia luonteeltaan täysin toisenlainen kuin 1930-luvun suuri pulakausi. Keynesiläisyyden riittämättömyys nykyisten ongelmien ratkaisemiseen selviää, kun tarkastelemme talousoppien muuttumista taloudellisen kehityksen ja kasvun laajempaa taustaa vasten.

Kansantaloustieteen sanotaan syntyneen merkantilismista niihin aikoihin – Adam *Smith* julkaisi teoksensa vuonna 1776 – kun Englannin ja Euroopan sekä niihin kytkeytyneen Pohjois-Amerikan talous pääsi jatkuvaan, joskin alkuun hitaaseen taloudelliseen kasvuun. Koska yhteiskunnat olivat hyvin köyhiä, tarjonta eli tuotanto näytti lyhyitä laskukausia lukuunottamatta aina saavan automaattisesti oman kysyntänsä, kuten aksioomana pidetty *Sayn* laki opetti. Näin olikin yleensä, kunnes tekniikka kehittyi siinä määrin, että syntyivät joukkotuotannon edellytykset ja pääomia riittävästi. 1930-luvun pulakausi johtuikin siitä, ettei joukkotuotannon tuloksia pystytty sijoittamaan markkinoille, koska kansalla ei ollut ostovoimaa hankkiakseen tavaroita. *Keynesin* suuri oivallus oli osoittaa kansantaloustieteen teorian kielellä, että joukkotuotanto oli mahdollista vain joukkokulutuksen turvin. Joukkokulutusta voitiin saada aikaan vain antamalla väestölle ostovoimaa. Ennen *Keynesiä* samaa oli vaatinut työväenliike toisin sanoin ja tavallaan myös sosiaalireformistit vaatimalla inhimillisen elämän aineellisia edellytyksiä myös köyhille sosiaaliturvaa parantamalla.

Keynesin oppien myötä työväenliikkeen ja sosiaalireformistien opit saivat taloustieteellisen legitimaationsa. Mielenkiintoista onkin todeta, että keynesiläistä talouspolitiikkaa harjoitettiin käytännössä Norjassa ja osittain Ruotsissa jo ennen *Keynesin* kuulua teosta vuonna 1936. USA:n liittovaltion menot olivat myös vuosina

1932 - 1936 kaksi kertaa suuremmat kuin tulot ilman keynesiläistä alijäämäisen budjetin teoriaakin.

Kukoistuksensa keynesiläinen oivallus, että joukkotuotanto voi nojata vain joukkokulutukseen saavuttikin toisen maailmansodan jälkeisellä kasvun kaudella vuoden 1973 öljykriisiin saakka. *Harrod-Domar* kasvumallissa ei törmäty ehtyviin luonnonvaroihin eikä saasteiden kasaantumiseen. Erikseen pohtimatta jääkööt, missä määrin joukkotuotantoa ylläpiti lännessä poliittisesti Neuvostoliiton ja sen antaman haasteen pelko ensinnäkin kilpavarustelun ja avaruuskilpailun muodossa sekä toisekseen pelkona sosialismin kannatuksen lisääntymisestä.

Keynesiläisyyden perusidealle, että joukkotuotanto ja hyvä työllisyys edellyttävät joukkokulutusta, jota voidaan ylläpitää vain korkeilla palkoilla ja laajalla sosiaaliturvalla on kuitenkin rajoite, joka alkoi vaikuttaa 1970-luvulta lukien konkreettisesti ja aatetasolla. Se oli luonnon kestävyys ensinnäkin luonnonvarojen riittävyys osalta ja toisekseen siten, että joukkotuotannosta seurasi joukkosaastuminen, johon luen myös ruuhkailmiöt niin suurkaupungeissa kuin lomarannoillakin. Tässä yhteydessä en voi olla huomauttamatta, että sosialististen ja kapitalististen yhteiskuntien päämäärä oli sama eli hyvinvointia kaikille laajalla tavara- ja palvelutuotannolla. Erimielisyyttä oli vain siitä, miten tuo aikanaan jo utopistien maalaama tavoite saavutetaan ja kenen johdolla; komissaarien johtamalla suunnitelmataloudella vaiko kapitalistien pyrittämillä markkinoilla.

Joukkotuotannon = joukkokulutuksen haittojen vastustus on saanut ilmaisunsa vihreiden protestina itse päämäärää kohtaan. 1970-lukua leimanneet raaka-aineiden niukkuusongelmat ovat tosin vaihtuneet osin tekniikan kehityksen ansiosta jätteiden hävitysongelmiin. Joukkokulutus- eli hyvinvointiyhteiskuntien on siis tingittävä elintasostaan melkoisesti päästäkseen talousmuotoon, jossa jätteet ja saastuminen eivät vie edellytyksiä itse elämän jatkumiselta. Keynesiläisittäin ajatellen pystymme kyllä tuot-

tamaan vaikkapa kaksinkertaisesti nykyiseen verrattuna, mutta minne panemme syntyvät jätteet ja mistä otamme raaka-aineet tuotantoon ainakin globaalilla tasolla? Näin keynesiläinen joukkotuotanto/joukkokoulutusyhteiskunta saa vihreät rajoitteensa. Niihin kuuluu myös korkean elintason maiden ihmisten ilmeinen haluttomuus kuluttaa enemmän. Voisimme rakentaa julkisin töin esim. moottoriteitä ja katuja sekä julkisia rakennuksia kaksinkertaisen määrän, mutta jokainen uusi moottoritiekilometri saa vihreän vastuksensa. Ehkä siksi, että niiden yhteiskunnallinen rajatuotto koetaan pieneksi ellei peräti negatiiviseksi. Keskeisessä asemassa on energia. Tuotetaanpa se hiilellä, kaasulla tai ydinvoimalla niin aina löytyy niiden käytöstä aiheutuvaa saastumista vastustavia tahoja. Tuuli- ja aurinkoenergia eivät taas riitä (vielä) mihinkään. Lisäksi tekninen kehitys aiheuttaa sen, ettei keynesiläisen ajan julkisilla töillä voida juurikaan työllistää samalla kun mikrotietokonevallankumous on rationalisoinut rajusti henkisiä töitä.

Vihreään ideologiaan nojaava poliittinen protesti joukkotuotannolle ja samalla joukkokoulutukselle on yhtä vakava haaste kun työväenliike oli klassiselle kapitalismille ja kansantaloustieteelle, joiden teoriat nojasivat tarjontapainotteisuuteen.

Paradoksaalisinta uuskeynesiläisen talouspolitiikan kannalta on se, että pahinta saastuminen on Itä-Euroopassa ja useissa kehitysmaissa, joissa ei myöskään ole ostovoimaa joukkotuotannon ylläpitämiseksi. Ratkaisu olisi globaalinen sosiaalipoliittikka, mutta siihen ei rikkaiden maiden palkansaajien ja jopa työttömyysturvaa saavien itsekkyys anna myötä. Kyllä kysyntä ja tuotanto Suomessakin elpyisivät, jos tänne tulisi esim. miljoona bangladeshilaista, tai venäläistä, mutta sen jälkeen Suomi ei olisi enää ainakaan suomalainen Suomi. Ratkaisu massiiviseen muuttoliikkeeseen idästä tai kehitysmaista hyvinvoipiin teollisuusmaihiin ei ole kansantaloustieteellinen, vaan kulttuureja sivuva, jossa joudutaan nopeasti hegeliläisiin pohdintoihin kansojen, joiden eroja ilmentää

yleensä kieli, sekä kulttuurien välisestä reviiirtaistelusta. Tästä entinen Jugoslavia on hyvä esimerkki. Äidinkieli on sitä puhuvien luonnollinen monopoli toiskielisiin nähden, joskin myös uskonto voi olla tätä, kuten juutalaisuus osoittaa. Kulttuurien välisissä yhteenotoissa lähestymme siis malthusilaista näkemystä sodan roolista väestönkasvun hidastajana, jossa ei kuitenkaan otettu huomioon sitä, että sota on pahin saastuttaja. Raamatun mukaan Jumala loi eri kielet, jotta ihmiset riitelisivät, jotteivät he rakentaisi tornejaan taivaaseen ja haastaisi itse Jumalaa.

Joukkotuotantoa ylläpitävä joukkokoulutus on saanut hyvinvointiyhteiskunnissa sikäläkin haasteensa, että kohtuulliset elämäntavat eikä kasvava kulutus on monille tavoite sinänsä. Tämä lisää säästämistä kansantaloudessa ja tulonsiirroille verotuksella näyttää olevan oma ylä-rajansa. Joukkotuotannon edellytykset kyllä murenevät, jos esim. vaatimaton luostarielämä tulisi tavoitteeksi huomattavalle osalle väestöä. Yksi vaihtoehto voi olla lestadiolainen vakuumus suurperheineen.

Jatkossa tuotannon määrä ja rakenne riippuvatkin siitä, millaista kulutus on oleva. Kulutuksen rakenne ja muodot perustarpeiden tyydytyksen jälkeen, joka vie Suomessa ehkä keskimäärin 30% nykyisistä tuloista, on siten ratkaisevaa maan taloudelle. Kansantaloudellisesti on siis keskeistä tuotannon ja työllisyyden kannalta, onko Suomi esim. Los Angelesin kaltainen autoyhteiskunta, hampaisiin saakka varustautuva sotavaltio, kansalaisiaan viimeiseen saakka paapova huoltovaltio, muuta maailmaa lainoin ja avustuksin ruokkiva muurahaisyhteiskunta Japanin tapaan, mökillä ja pilkillä sekä ehkä bongausretkillä aikaansa tappava Konsta Pylkkäsmäa vaiko teattereissa, kirjojen sekä tieteen parissa askarteleva humanistiyhteiskunta. Jatkossa ei siis ole kansantaloustieteenkään kannalta tärkeää, että kulutetaan, vaan MITÄ ja MITEN kulutetaan, jossa kasvava vapaa-aika on yksi vaihtoehto tarjonnan ja kysynnän tasapainottamiseksi.

Kulutuksen taloustieteen eikä niinkään

taloustieteen kautta ekonomistit joutuvat mukaan kulttuurikeskusteluun, mutta onko kansantaloustiede enää sen jälkeen kansantaloustiedettä on hyvä kysymys. Onko kansantaloustiede tähän metodisesti tarpeeksi vahva? Ongelmahan on edessä olevassa taistelussa kulutuksen muodoista eli kulutuskulttuurista se, että eri ryhmien edustavat näkemykset ovat usein toisiensa poissulkevia. Työnarkomaanit tuskin myöskään ovat halukkaita ylläpitämään erilaisia harrastajia, joista monen harrastus voi olla yhteiskunnan kannalta rakentavampaa kuin monen työ, sekä elämäntapataiteilijoita aina elämäntapaintiaaneihin saakka. Joudumme siis myös siihen, että työn käsite on määriteltävä

uudelleen.

Esittelyn valossa voisi ehkä puhua jo kansantaloustieteen lopusta samaan tapaan kuin historioitsijat ovat viime aikoina tehneet nykyisten suurten mullistusten vuoksi. Kansantaloustiede on kuitenkin luonut nahkansa siksi monta kertaa. Adam Smithin optimistista ricardolaiseen pessimismiin, marginalisteihin sekä uusklassismin, keynesiläisyyteen ja monetarismiin, että muutos onnistunee nytkin, kunhan vain tarve uudistaa kysymyksenasettelu tunnustetaan. Jatkossa ei tule ehkä niinkään tutkia, miten taloudelliset lait toimivat, vaan sitä, miten taloudelliset lait määräytyvät.